

Wojciech Zmysłowski
(Uniwersytet Wrocławski)

**Tomistyczna hierarchia prawa i jej porównanie z dominującymi koncepcjami
rozumienia prawa**

**Thomistic hierarchy of law and its comparison with dominant concepts of
understanding law**

ABSTRACT

In the presented article, the author aims to present the concept of dividing law into divine, natural and human according to the concept of Saint Thomas Aquinas and to try to answer the question of what contribution it had to the formation of certain later and contemporary doctrines and views on the theory of law, as well as to examine in terms of its impact on shaping human rights. It should be noted that the understanding of what exactly a given category of law is will also take into account what the creator of this division understood and will also take into account doctrines other than Thomism, while maintaining the resulting basic division, which will allow for a more effective comparison with contemporary concepts and the recognition of similarities. This approach will also allow for the creation of a certain synthesis of contradictory concepts of understanding law, while being open to the interdisciplinary nature of law as understood in theology.

Keywords: law, Thomas Aquinas, natural law, laws of nature, reality.

1. Wprowadzenie

Podział prawa na jego trzy główne kategorie, gatunki, rozumiane jako prawo boskie, naturalne i ludzkie zawdzięczamy doktorowi Kościoła, świętemu Tomaszowi z Akwinu, a pochodzi on z jego opus vitae „Sumy Teologicznej”, chociaż zarys tego podziału można przypisać już

świętemu Augustynowi z Hippony.¹ Należy zauważyć, iż większość użytych w tym kontekście terminów, w tym głównie samych kategorii prawa, nie zostało stworzone od podstaw przez Akwinatę² (świętego Tomasza z Akwinu), ale wykorzystane do stworzenia pewnego, spójnego i całościowego systemu. Tego autor „Sumy Teologicznej” nie kryje, nadając swemu dziełu formę wymiany własnych odpowiedzi na znane mu poglądy. Kwestie teorii prawa są dla świętego Tomasza, znów, jedynie częścią opisu natury świata, człowieka, a przede wszystkim Boga. Tak opisywane, a przede wszystkim rozumiane prawo ma charakter relacyjny, zarówno wewnątrz między wymienionymi kategoriami, jak i zewnętrznie, musi uwzględniać rzeczywistość i swój cel, którym dla Akwinaty było dobro³.

1.1. Czym jest prawo?

Prawo ogólnie i najszerszej można przedstawić jako tworzący system zbiór norm. Te normy w kontekście ogólnym nie muszą być ustanowione przez żadną władzę, mogą tworzyć się i rozwijać oddolnie, jak prawa zwyczajowe, czy nawet po prostu istnieć jak, tak zwane prawa przyrody, które człowiek może jedynie odkrywać, poznawać i opisywać, a i to najczęściej w pewnym przybliżeniu. W tak szerokim znaczeniu „prawo” odnosi się więc do zdecydowanie szerszego rozumienia niż na co dzień używane przez przedstawicieli jurysprudencji i zawodów prawniczych społeczne, czy polityczne, ma więcej *quasi* adresatów niż tylko człowiek. Każde działanie, ruch, czy ich brak może być przedstawione w formie bardziej lub mniej ogólnej zasady.

1.2. Średniowieczne rozumienie prawa w myśli chrześcijańskiej

Z takich założeń wychodzi także święty Tomasz, uważając, w skrócie, prawo za wytyczną rozumu praktycznego⁴, czerpiąc przy tym wiele z dorobku klasycznych filozofów Sokratesa i

¹ ks. D. Drapiewski. *Prawo naturalne w ujęciu św. Tomasza z Akwinu*, „Perspectiva Legnickie Studia Teologiczno-Historyczne” 2005, nr 2.

² o. F. Daguet OP. *Myśl polityczna św. Tomasza z Akwinu. Rozdział VI Prawo*. 1. wyd. Teologia Polityczna, 2021,

³ *Ibidem*.

⁴ św. Tomasz z Akwinu. *Prawo (1. zagadnienie 91, artykuł 1)*. Przetłumaczone przez o. Piotr Belch OP. T. 13. Suma Teologiczna. Londyn 1983.

Arystotelesa⁵ oraz świętych doktorów Kościoła Augustyna⁶ z Hippony i Izydora z Sewilli⁷. Jedną z kluczowych cech prawa jest dla Tomasza jego cel – dobro, jako zbawienie ludzi i obcowanie ich w Chrystusie. Święty Izydor, przedstawił koncepcję dychotomicznego podziału prawa, podobną w pewnych względach, acz różną od tej prezentowanej przez świętych Augustyna i Tomasza. Według niego istniało prawo boskie i ludzkie⁸, bez dodania swego bytu pomiędzy w postaci prawa naturalnego, które dla niego było jedynie podkategorią prawa ludzkiego (*ius naturale* obok *ius civile* i *ius gentium*).

1.3. Dzisiejsze główne koncepcje rozumienia prawa

Próba zdefiniowania prawa na gruncie dogmatyki prawniczej wymaga także wspomnienia o trzech głównych jego koncepcjach jakimi są prawnonaturalna, pozytywistyczna i realistyczna. Wszystkie te myśli traktują jednak prawo jako wyznacznik działania ludzkiego i w ten sposób są teoriami zapewne bardziej praktycznymi do rozważania, jednak żadna z nich nie pozwala na pełną analizę augustiańsko-tomistycznego podziału prawa, ponieważ ten nie abstrahuje od kwestii *per se* interdyscyplinarnych, a wręcz dotyczących wszystkiego wynikających, choćby, z atrybutów boskich.

2. Prawo Boskie

Prawem najważniejszym i wszechobecnym i przede wszystkim wiecznym (używane zarówno przez Cyncerona i św. Augustyna „*lex aeterna*”) jest prawo boskie. Prawo to, za świętym Tomaszem, należy rozumieć jako sposób rządzenia światem, całą rzeczywistością wewnątrz boskiego rozumu. Tutaj możemy stwierdzić, że prawo wieczne, obejmuje wszystkie poszczególne rzeczy i wszystkie poszczególne cele, do których poszczególne byty zmierzają⁹, ponieważ jest wyrazem wszechobecnej opatrności bożej¹⁰.

⁵ A. Lewandowski. *Wykład V: System św. Tomasza z Akwinu jako synteza wiedzy średniowiecznej – Książnica Cieszyńska*. Dostęp 19 styczeń 2022. <https://kc-cieszyn.pl/wyklad-v-system-sw-tomasza-z-akwinu-jako-synteza-wiedzy-sredniowiecznej/>.

⁶ M. Krąpiec. *Filozofia Prawa - Powszechna Encyklopedia Filozofii*”. *Polskie Towarzystwo Świętego Tomasza z Akwinu* s. 8. Dostęp 19 styczeń 2022. <http://www.ptta.pl/pef/pdf/f/filozofiap.pdf>.

⁷ G. Maroń *Wzorzec prawa w Etymologiae św. Izydora z Sewilli jako przyczynek do rozważań nad cechami dobrego prawa* 2009, (17 grudzień 2018): s. 115–134.

⁸ *Ibidem*.

⁹ św. Tomasz z Akwinu. *O Bogu, część II (1, zagadnienie 22, artykuł 2)*. Przetłumaczone przez o. Piotr Bełch OP. T. 2. *Suma Teologiczna*. Londyn 1960.

¹⁰ św. Tomasz z Akwinu. *Prawo (1. zagadnienie 91, artykuł 1)*. Przetłumaczone przez o. Piotr Bełch OP. T. 13. *Suma Teologiczna*. Londyn 1983.

2.1. Prawo boskie, a wieczne

Tworząc ogólny podział prawa święty Tomasz odnosi się osobno do prawa wiecznego i boskiego¹¹. Wyjaśniając cechy prawa wiecznego odwołuje się do atrybutów Boga i stwierdza, iż boskie wskazówki postępowania oraz wytyczne opatrnościowego rozumu, jako dziejące się w Bogu i przez Boga, ze względu na Jego ponadczasowość muszą być wieczne. Taki sam charakter należy też przypisać prawu boskiemu. Pisząc o prawie boskim, Akwinata kładzie nacisk na fakt jego ogłoszenia, tak by można było choć w jakiś sposób je poznać i dążyć do zbawienia duszy. Miejszem tej „publikacji” jest Pismo Święte oraz kształt stworzenia. Biorąc pod uwagę bliskość znaczeniową obu terminów, wspólny dla obu wpływ na inne kategorie prawa i samo ich wręcz zamienne stosowanie przez św. Tomasza, uznać je można za tożsame i tak też będą stosowane w tej pracy.

2.2. Jednolitość prawa boskiego

Prawo boskie jest także jednolite, mimo biblijnych stwierdzeń dzielących prawo na stare i nowe¹², ponieważ to przedstawione w Starym Testamencie nie różni się co do gatunku, od tego z Nowego Testamentu. Nowotestamentalne zasady są, więc rodzajem rozszerzenia prawa starego, nie tylko na inne narody, ale zastępują sankcje w postaci kar doczesnych nagrodą wieczną, a jego przestrzeganie ma wynikać z samej miłości¹³. Różnica ta, ma wynikać z adresatów prawa, Akwinata porównał Naród Wybrany do dzieci, dla których norma być inaczej, prościej i w sposób niepełny podana, aby były one w stanie ją pojąć, Prawo wynikające z Nowego Testamentu, składa się na doskonały i kompletny system norm, a ludzie dopiero za przykładem Jezusa Chrystusa mogli zacząć je pojmować. Używając tej metafory, dopiero chrześcijanie są ludźmi dojrzałymi.

2.3. Prawo boskie, a wolność człowieka

Na wiecznym prawie boskim, które jest doskonale opierają się wszystkie inne kategorie prawa. Podobnie prawo to, jako atrybut samego Boga, wyraz jego rozumu, partycypuje we wszystkim,

¹¹ *Ibidem*, (1. zagadnienie 91, artykuł 1,4).

¹² *Biblia Tysiąclecia. Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu (Hbr. 7, 11-18)*. IV. Poznań: Pallottinum, 1983. <https://biblia.deon.pl/>.

¹³ św. Tomasz z Akwinu. *Prawo (1. zagadnienie 91, artykuł 5)*. Przetłumaczone przez o. Piotr Belch OP. T. 13. *Suma Teologiczna*. Londyn 1983.

oparte na nim są wszelkie ruchy i zaniechania istot żywych i całej materii. Co ciekawe, działanie człowieka ma także swój udział w bożym prawie¹⁴, jednak na innych zasadach. Ludzka wolna wola sprawia, że wybory człowieka stają się częścią tego prawa, jednak w pewien sposób od zawsze tam były, ze względu zarówno na wszechwiedzę boską, jak i samą pierwotną obecność onej wolności człowieka w tym prawie.

2.4. Bóg, jako prawodawca racjonalny

Kolejną cechą bożych zasad jest ich pełna racjonalność¹⁵. Jedno z podstawowych założeń dzisiejszego systemu prawnego, będący rodzajem *fictio legis* konstrukt teoretyczny, o racjonalnym prawodawcy¹⁶, jest tu aplikowane bezpośrednio, w sposób pełny i bez żadnej fikcji. Wynika to z samej doskonałości Boga i sposobu działania jego opatrności.

2.5. Ratio legis Opatrzności

Podobnie jak w dziś uchwalanych ustawach, prawo boskie też ma swój cel. Co więcej sam cel uznaje Akwinata za warunek *sine qua non* istnienia prawa w ogóle¹⁷. Zasady wynikające z boskiego rozumu też mają swój konkretny cel, co za tym idzie dzieje świata i kształt rzeczywistości są częścią boskiego planu. W tym wypadku, powód istnienia prawa, jak i jego cel nie są czymś zewnętrznym, ale prawo wieczne kieruje się ku samemu sobie, ku Bogu, w którym się zawiera. Zarządzenie Boże prowadzić ma ludzi do największego dobra, którym jest Bóg, a w bardziej praktycznym, jednak wciąż mistycznym znaczeniu, do zbawienia ludzi¹⁸. Zbawienie jest wszak niczym innym jak osiągnięciem stałej jedności z Bogiem.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ A. Bator (red.), *Wprowadzenie do nauk prawnych. Leksykon Tematyczny 5*. Warszawa 2016, s 35-38.

¹⁷ św. Tomasz z Akwinu. *Prawo (I. zagadnienie 90, artykuł 2)*. Przetłumaczone przez o. Piotr Belch OP. T. 13. *Suma Teologiczna*, Londyn 1983.

¹⁸ św. Tomasz z Akwinu. *Prawo (I. zagadnienie 91, artykuł 1)*. Przetłumaczone przez o. Piotr Belch OP. T. 13. *Suma Teologiczna*, Londyn 1983.

2.6. Prawa przyrody¹⁹ jako spuścizna prawa boskiego

Rozumienie prawa boskiego nie musi jednak mieć ścisłego związku z teologią. Podobny charakter mają prawa przyrody, które według nowożytnych popularyzatorów tej koncepcji, takich jak Izaak Newton, czy Kartezjusz, mają być zasadami nałożonymi przez Boga regulującymi działanie przyrody. Wyróżnić można pewne stałe cechy tych zasad, w skład których wchodzi założenia o ich prawdziwości, uniwersalności (jednolitego działania w całym wszechświecie), ich absolutnym obowiązywaniu i niezależności od działań ludzkich²⁰. Dzisiejsze rozumienie tych praw jest bardzo podobne i opiera się na prawdziwości, możliwości przedstawienia ich w ogólnej formie oraz absolutnym i obiektywnym obowiązywaniu²¹. Oczywiście forma współczesna uniezależniła te prawa od konceptu omnipotentnej istoty. Mimo tego jednak zarówno w koncepcji historycznej, tam szczególnie, jak i dzisiejszej widoczny jest ogromny wpływ tomistycznej koncepcji prawa boskiego obejmującego cały wszechświat, najbardziej prawdziwego i stałego.

Biorąc pod uwagę tę zbieżność i charakter konceptu Akwinaty dojść można do wniosku, iż duża część jego myśli jest dziś powszechnie akceptowana i to nie jedynie w teologii, ale przez przedstawicieli nauk przyrodniczych. Jurysprudencja natomiast nie zajmuje się kwestiami tak ogólnymi i woli sprowadzać prawo do faktu społecznego i norm którymi kierują się ludzie, więc znanymi z tomistycznej nomenklatury prawami naturalnymi i ludzkimi.

3. Prawo naturalne

Opisywane wyżej prawo boskie ma jednak swoje odbicie w normach, którymi w swoich działaniach, na podstawie własnej wolności, kierują się ludzie. To pojmowanie, rozumienie, prawa wiecznego przez człowieka, przez pryzmat jego rozumu i sumienia Akwinata określa, za św. Augustynem, prawem naturalnym. Naturalne zasady mają być według średniowiecznych myślicieli wspólnymi dla wszystkich stworzeń, gdyż zostało wszczepione w stworzenie przez Twórcę²². Rozumiane może być jednak przez różnych ludzi inaczej, ze względu na ich

¹⁹ Dla większej klarowności w pracy nie będzie używane do określenia „praw przyrody” określenie tożsame w postaci „prawa natury”, ponieważ to w innym znaczeniu jest tożsame z „prawem naturalnym”, zgodnie z: A. Bator, red. naukowa *Wprowadzenie do nauk prawnych. Leksykon Tematyczny* 5. Warszawa 2016. s. 89-91.

²⁰ J. Luc. *Co mówi o prawach przyrody geneza tego pojęcia? Polemika z Rodnaldem N. Gierem* s.104-105, „Filozofia Nauki” 2019, 27, nr 3 (107), <https://doi.org/10.14394/filnau.2019.0020>.

²¹ *Ibidem*.

²² św. Tomasz z Akwinu. *Prawo (I. zagadnienie 93)*. Przetłumaczone przez o. Piotr Belch OP. T. 13. *Suma Teologiczna*. Londyn 1983.

indywidualne uwarunkowania, wrażliwość rozumu i sumienia. Jest więc ono uniwersalne i wspólne dla wszystkich, a istniejące rozbieżności w ich rozumieniu są winą niejako interpretacji. Prawo to jest niejako pochodną prawa boskiego, a nawet czymś więcej, gdyż ma w nim partycypować.

W dzisiejszym rozumieniu prawo naturalne opiera się na moralności i aksjologii. Normy mają służyć ochronie i spełnieniu określonych wartości. Obowiązują niezależnie od woli człowieka, czy organu prawotwórczego. Mają wynikać niekoniecznie z woli Boga, ale także z podstaw antropologicznych, godności człowieka czy z kontekstów kulturowych. Mimo, że pełnią rolę pewnego osobnego bytu, stanowią głównie odniesienie do prawa stanowionego służąc jego ocenie²³. Choć nurty wiążące zachowania człowieka z obiektywnymi wartościami, szczególnie te świeckie, rozwijały się głównie od XVII wieku, to genezy rozmyślań nad zależnością obowiązywania prawa stanowionego od zgodności z systemami aksjologicznymi należy szukać w starożytności. Odpowiedzi, co zrobić jeśli prawo i nasze pojmowanie sprawiedliwości nakazują inne zachowania, próbował udzielić już Sofokles w „Antygonie” i Platon przedstawiając dialog między Sokratesem i Kritonem²⁴.

3.1. Cel prawa naturalnego

W tomistycznej koncepcji każde prawo ma jakiś cel, więc i tu nie może być inaczej. Prawo naturalne, ponieważ partycypuje w prawie wiecznym, ma także prowadzić do dobra, a ponieważ prawo naturalne jest w ludziach to chodzi tu głównie o dobro wspólne społeczności²⁵.

W dzisiejszych koncepcjach jusnaturalistycznych wyrażenie wartości poprzez prawo gwarantować ma jego sprawiedliwość. To dążenie, by *lex* było przepelnione *ius*²⁶, popularne zarówno dziś jak i nawet we wczesnym średniowieczu. Dziś mówiąc o głównych zasadach i wzorcach prawa, które uwzględniać mają zasady moralne powołuje się na Lona Luvoisa Fullera, amerykańskiego teoretyka prawa. Według niego prawo ma być ogólne, ogłoszone, stabilne, zrozumiałe, niesprzeczne, możliwe do realizacji i stabilne²⁷. Podobne postulaty jednak

²³ A. Bator, (red.), *Wprowadzenie do nauk prawnych. Leksykon Tematyczny* (s. 89-91). 5. Warszawa 2016.

²⁴ T. Kuniński. *Stosunek Sokratesa do prawa w świetle Obrony i Kritona* (s. 30), „Diametros” wrzesień 2008, nr 17.

²⁵ o. F. Daguet OP. *Mysł polityczna św. Tomasza z Akwinu. Rozdział VI Prawo*. 1. wyd. Teologia Polityczna, 2021.

²⁶ Tomasz z Akwinu prawo naturalne określał mianem *lex naturalis*, a ludzkie *lex humana* w jego definicji prawem (*lex*) było tylko sprawiedliwe prawo.

²⁷ G. Maroń. *Wzorzec prawa w Etymologiae św. Izydora z Sewilli jako przyczynek do rozważań nad cechami dobrego prawa* (s.115-120), 2009 (17 grudnia 2018): 115–134.

wysnuwał, bazując na pismach Ulpiana, święty Izydor z Sewilli²⁸. Kolejnym celem, bezpośrednim w przypadku koncepcji świeckich jest „godność ludzka”, która ma nie tylko być przedmiotem ochrony, ale przede wszystkim możliwością pełnego rozwoju jednostki²⁹. Porównanie prawa stanowionego do wzorca z prawa naturalnego, w wymiarze teoretycznym, jest formą kontroli.

3.2. Niezbywalność prawa

Prawo moralne jest niezbywalne, co Akwinata uzasadnia jego boskim pochodzeniem. Przyrównuje je do odcisku palca Boga, który obecny jest w każdym stworzeniu, w tym samym i w człowieku. Ponieważ sam Najwyższy odcisk ten zostawił nikt pozbyć się go nie może, choćby sam tego chciał. Nawet zagorzali grzesznicy nie wyzbywają się tych praw, a jedynie mogą je częściowo zagłuszać³⁰. Tą właściwość można wywieść także z partycypowania prawa natury w prawie wiecznym.

Analogiczne wnioski, na gruncie prawa pozytywnego, choć ugruntowanego pod kątem jego genezy w prawie naturalnym, co do zbywalności prawa, stawiane są wprost w instytucji praw człowieka. Prawa człowieka, będące już częścią prawa stanowionego przez odpowiednie zapisy w konstytucjach państw i obowiązujące traktaty międzynarodowe, są klasyfikacją podstawowych praw i wolności ludzkich, o widocznym podłożu aksjologicznym³¹. Ich niezbywalność wywodzi się z faktu ich przyrodzonej natury, to znaczy z ich nierozzerwalnej więzi z samym istnieniem człowieka³², co zdaje się być, w rzeczywistości, synonimem tomistycznego „odcisku palca”, nawet mimo abstrahującej od Boga, ich antropologicznej genezy.

3.3. Jusnaturalistyczne ugruntowanie praw człowieka

Koncepcja praw człowieka ma charakter naturalny, to znaczy niezależny od potwierdzenia jej przez prawo stanowione, czy władzę państwową³³, co potwierdza preambuła do Powszechnej

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ M. Piechowiak *Filozofia praw człowieka: prawa człowieka w świetle ich międzynarodowej ochrony*. (s.81) Prace Wydziału Filozoficznego 81. Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 1999.

³⁰ o. F. Daguet OP. *Mysł polityczna św. Tomasza z Akwinu. Rozdział VI Prawo*. 1. Warszawa 2021.

³¹ A. Bator, red. naukowa *Wprowadzenie do nauk prawnych. Leksykon Tematyczny* (s.94). 5. Warszawa 2016.

³² M. Piechowiak *Filozofia praw człowieka: prawa człowieka w świetle ich międzynarodowej ochrony*. Prace Wydziału Filozoficznego 81. Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 1999, s. 110-116.

³³ *Ibidem*.

Deklaracji Praw Człowieka³⁴. Zgodnie z tym, przyjmuje się, że bronić należy także obywateli tych państw, które żaden traktat nie obowiązuje, oczywiście w warstwie głównie teoretycznej, gdyż nie pozwalają na to warunki polityczne i ekonomiczne oraz prawo do pokoju, więc sposobem realizacji tych uprawnień jest „dialog praw człowieka pomiędzy państwami rozwiniętymi a rozwijającymi się”³⁵. Prawa człowieka jasno sformułowane są jako oparte o wartości, o samego człowieka, a jego godność jest zarówno ich celem jak i uzasadnieniem.

4. Prawo ludzkie

Prawo ludzkie, w koncepcji Akwinaty, to ustanowione normy wyrażające zasady prawa naturalnego i wiecznego oraz precyzujące i uniwersalizujące je, a także zmniejszające możliwość dowolnej jego interpretacji. Ustanawiać je ma społeczność lub osoba ją reprezentująca, pod dodatkowym warunkiem, że będzie ona miała cel prawa na względzie³⁶. Prawo to, aby być prawem, musi być zgodne prawami hierarchicznie wyżej postawionymi (prawem boskim i naturalnym), inaczej traci moc obowiązywania. *Lex humana* zajmować się ma głównie regulacją spraw międzyludzkich i mieć na celu powszechną przyjaźń ludzi, tworząc tym samym odpowiednie warunki dla społeczności, która dążyć ma do dobra, do Boga³⁷.

W ogólnym i szerokim znaczeniu zrównać można prawo ludzkie z prawem stanowionym. Będą to wszystkie te normy, którymi doktryna prawna zajmuje się na co dzień i które współtworzy. Jest to duże uproszczenie i odejście od tomistycznej koncepcji, jednak pozwala na dostosowanie tomaszowego podziału praw do dzisiaj panujących doktryn. Pozytywistyczne i literalne rozumienie prawa ludzkiego, przekłada się na prawo ustanowione przez człowieka. Przełożyć tę klasyfikację można nawet na normy zupełnie świeckie, przy tym oczywiście ją znacznie upraszczając i w pewien sposób wypaczając, utrzymując jedynie jej pewne, za to główne, w kontekście opracowania zajmującego się szczególnie samym rozpropagowanym przez św. Tomasza podziałem praw na trzy gatunki.

³⁴ „Powszechna Deklaracja Praw Człowieka”, Paryż, 10.12.1948. <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/onz/1948.html>.

³⁵ Warszaw, UNIC. „Trzecia generacja praw człowieka, prawa człowieka, ONZ”. www.unic.un.org.pl. Dostęp 21 styczeń 2022. <http://www.unic.un.org.pl/prawa-czlowieka/trzecia-generacja-praw-czlowieka/3205>.

³⁶ św. Tomasz z Akwinu. *Prawo (1. zagadnienie 90-91)*. Przetłumaczone przez o. Piotr Bełch OP. T. 13. *Suma Teologiczna*, Londyn 1983.

³⁷ *Ibidem*.

4.1. Pozytywizm prawniczy

Pozytywizm prawniczy to forma imperatywizmu³⁸, w którym podobnie jak koncepcjach jusnaturalistycznych, prawo oddziałuje na świat niejako z zewnątrz, przez co, należy je badać w odmienny niż inne fakty społeczne sposób³⁹. W opozycji do rzeczonyj szkoły prawa naturalnego, powodu obowiązywania norm doszukuje się głównie w sile autorytetu i przymusu, czasem przyjmującego formę przemocy lub jej groźby. Termin ma też drugie znaczenie, w którym nacisk kładziony jest na pierwszeństwo testu prawnego przed innymi źródłami norm⁴⁰.

4.2. Realizm prawniczy

Realizm prawniczy jest myślą zgodnie z którą prawo jest po prostu częścią realnego świata i może być badany jak każdy inny fakt społeczny⁴¹, normy istniejące to tylko te, które są przestrzegane⁴², niezależnie od powodu obowiązywania, w ten koncentruje się on w praktycznym wymiarze, głównie na prawie stanowionym i używanym wciąż zwyczajowym. Jego antyimperatywistyczna konstrukcja jest sprzeczna z tomistycznym rozumieniem prawa, gdyż fakt jego pochodzenia i zgodności prawem boskim i naturalnym, których realizm nie traktuje jako osobnych bytów, nie ma tu żadnego wpływu na określenie danych zasad mianem prawa.

4.3. Synteza tomistycznej hierarchii prawa, pozytywizmu i realizmu

Nie odnosząc się do kwestii istnienia boga, a przyjmując jedynie, że istnieją jakieś trzy uporządkowane od najważniejszego prawa oraz zakładając, że da się je badać empirycznie, można stworzyć system będący wspomnianą syntezą. W takim wypadku, hierarchiczny podział mógłby wyglądać następująco:

³⁸ A. Bator (red.) *Wprowadzenie do nauk prawnych. Leksykon Tematyczny* . 5. Warszawa 2016, s. 68.

³⁹ *Ibidem*, s. 82-84.

⁴⁰ *Ibidem*.

⁴¹ *Ibidem*, s. 90-91.

⁴² Filozofuj! Jakub Śniadek, *Obowiązywanie prawa – realiści przeciwko pozytywistom prawnym*, 28 październik 2021. <https://filozofuj.eu/jakub-sniadek-obowiazywanie-prawa-realisci-przeciwko-pozytywistom-prawnym/>.

- zasady rządzące całą rzeczywistością, prawa przyrody
- prawo naturalne i zwyczaj, jako istotne dla społeczeństwa i obecne w nim wartości i obyczaje, nawet nieuświadomione
- prawo pozytywne, ustanawiane przez ustawodawcę.

Zasady przyrody, miałyby rolę nadrzędną wobec pozostałych, wszak ustawa nie jest w stanie znieść prawa powszechnego ciężenia, a podobnie zwyczaj chodzenia, w miejsce lewitacji jest wyrazem akceptacji tej zasady. Podobnie miałyby się prawo naturalne i zwyczajowe do prawa stanowionego, jednak mniej absolutnie. To znaczy, prawo stanowione, mogłoby pozornie łamać normy wyższego rzędu, jednak tylko przy użyciu siły, do pewnego stopnia i danym okresie, do buntu społeczeństwa. Jednak nie zachodzi sprzeczność, gdyż podległość sile, można także przedstawić w formie prawa naturalnego, mówi się wszak o „prawach dżungli”, w których to wygrywa silniejszy, a które panowały w społeczeństwach pierwotnych i pewnym aspekcie wciąż panują. W ten sposób zasada tetycznego obowiązywania jest rodzajem normy prawa naturalnego, będąc jednocześnie regułą kolizyjną i sprawiając, że obecne w tym systemie jest jedno przynajmniej rozumienie pozytywizmu. Spełnione, więc są główne założenia zarówno prawa o charakterze boskim, w postaci nieosobowej rzeczywistości, empirycznej możliwości badania prawa jako czegoś realnego, czy to w przyrodzie, czy społeczeństwie oraz uzależnienia obowiązywania normy od autorytetu, bądź przymusu i hierarchiczności praw.

5. Zakończenie

Praca miała na celu opisanie pewnych prawniczych koncepcji związanych z podziałem prawa na boskie, naturalne i ludzkie oraz pokazanie jej wpływu na współczesne nurty myślowe obecne w jurysprudencji. Zostało wykazane, że pewne ramy filozofii prawa Tomasza z Akwinu są obecnie szeroko akceptowane nie tylko w środowiskach kościelnych, czy tomistycznych. Wpływ tomizmu na doktrynę prawa nie jest zauważalny od razu, jednak dekonstrukcja pewnych systemów, pokazuje wprost, iż podział prawa na trzy hierarchicznie uporządkowane gatunki jest aplikowalny do wielu z nich i pozwala na stworzenie spójnego systemu rozumienia prawa.

Bibliografia

- Biblia Tysiąclecia. Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu*. IV. Poznań 1983.
<https://biblia.deon.pl/>.
- Bator Andrzej (red.), *Wprowadzenie do nauk prawnych. Leksykon Tematyczny*. 5. Seria Akademińska. Warszawa 2016.
- Chauvin T., Stawecki T., Winczorek P., *Wstęp do prawoznawstwa*. 12. Warszawa: 2018.
- Daguet F. OP, *Mysł polityczna św. Tomasza z Akwinu*. 1, Warszawa 2021.
- Drapiewski D., *Prawo naturalne w ujęciu św. Tomasza z Akwinu*, „Perspectiva Legnickie Studia Teologiczno-Historyczne” 2005, nr 2.
- Filozofuj! „Jakub Śniadek: Obowiązywanie prawa – realiści przeciwko pozytywistom prawnym”, 28 październik 2021. <https://filozofuj.eu/jakub-sniadek-obowiazywanie-prawa-realisci-przeciwko-pozytywistom-prawnym/>.
- Kuniński Tomasz, *Stosunek Sokratesa do prawa w świetle Obrony i Krytona*, „Diametros” 2008, nr 17 .
- Lewandowski A., *Wykład V: System św. Tomasza z Akwinu jako synteza wiedzy średniowiecznej – Książnica Cieszyńska*. Dostęp 19 styczeń 2022. <https://kc-cieszyn.pl/wyklad-v-system-sw-tomasza-z-akwinu-jako-synteza-wiedzy-sredniowiecznej/>.
- Luc J., *Co mówi o prawach przyrody geneza tego pojęcia? Polemika z Rodnaldem N. Gierem*, „Filozofia Nauki” 2019, 27, nr 3 (107), <https://doi.org/10.14394/filnau.2019.0020>.
- Maroń G., *Wzorzec prawa w Etymologiae św. Izydora z Sewilli jako przyczynek do rozważań nad cechami dobrego prawa*, 2009 (17 grudzień 2018): 115–134.
- Krąpiec M. A., *Filozofia Prawa - Powszechna Encyklopedia Filozofii* Polskie Towarzystwo Świętego Tomasza z Akwinu. Dostęp 19 styczeń 2022.
<http://www.ptta.pl/pef/pdf/f/filozofiap.pdf>.
- Piechowiak M., *Filozofia praw człowieka: prawa człowieka w świetle ich międzynarodowej ochrony*. Prace Wydziału Filozoficznego 81. Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 1999
- „Powszechna Deklaracja Praw Człowieka”, 10 grudzień 1948. Dostęp 21 styczeń 2022.
<http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/onz/1948.html>.
- „prawo - Encyklopedia PWN - źródło wiarygodnej i rzetelnej wiedzy”. Dostęp 19 styczeń 2022. <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/prawo;3961836.html>.
- św. Tomasz z Akwinu. *O Bogu, część II (1, 13 - 26)*. Przetłumaczone przez o. Piotr Bełch OP. T. 2. Suma Teologiczna. Londyn 1960.

św. Tomasz z Akwinu *Prawo (1-2. 90-105)*. Przetłumaczone przez o. Piotr Belch OP. T. 13. Suma Teologiczna. Londyn 1983.

tomizm – „Encyklopedia PWN - źródło wiarygodnej i rzetelnej wiedzy”. Dostęp 18 styczeń 2022. <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/tomizm;3987978.html>.

Warsaw, UNIC. Trzecia generacja praw człowieka, prawa człowieka, ONZ. www.unic.un.org.pl. Dostęp 21 styczeń 2022. <http://www.unic.un.org.pl/prawa-czlowieka/trzecia-generacja-praw-czlowieka/3205>.

ABSTRAKT

Autor w prezentowanym artykule ma na celu przedstawienie koncepcji podziału prawa na boskie, naturalne i ludzkie według koncepcji świętego Tomasza z Akwinu i próbę odpowiedzi na pytanie o to, jaki wkład miała ona w formowaniu się pewnych późniejszych i współczesnych doktryn i spojrzeń na teorię prawa oraz zbadanie pod tym kątem jej wpływu na kształtowanie praw człowieka. Należy zaznaczyć, iż rozumienie czym dokładnie jest dana kategoria prawa, będzie także wybiegało ponadto co rozumiał przezeń twórca tego podziału i uwzględni także inne nurty niż tomizm, zachowując jednak wynikający zeń zasadniczy podział co pozwoli na skuteczniejsze porównanie ze współczesnymi koncepcjami oraz dostrzeżenie podobieństw. Podejście takie pozwoli także na stworzenie pewnej syntezy sprzecznych ze sobą koncepcji rozumienia prawa, przy otwartości na interdyscyplinarny charakter prawa w rozumieniu teologii.

Słowa kluczowe: prawo, Tomasz z Akwinu, prawo naturalne, prawa przyrody, rzeczywistość.